

Pablo Simón Cosano

Professor de ciència política del Departament de Ciències Socials de la Universitat Carles III de Madrid. Doctor en ciències polítiques i socials per la Universitat Pompeu Fabra i investigador postdoctoral a la Universitat Libre de Bruxelles. Els seus principals camps d'investigació són la política comparada, els sistemes electorals i de partits, el comportament electoral, la participació política dels joves o la descentralització política i fiscal. Autor de diferents articles acadèmics en revistes com *West European Politics*, *Publius*, *Political Studies* o *South European Politics and Society*, per citar-ne algunes. Coautor de «L'Urna Trencada» i «El Mur Invisible», autor d'«El Príncep Modern» i «Corona: Política en temps de pandèmia». Analista habitual en mitjans de comunicació com *El País*, *La Sexta*, *TVE* o *Cadena SER*

Una generació entre dues crisis: de la Gran Recessió a la pandèmia

PABLO SIMÓN COSANO

Doctor en ciències polítiques i socials a la Universitat Carles III de Madrid i investigador postdoctoral a la Universit  Libre de Bruxelles

La situació de la infantesa i la joventut a Espanya ha estat preocupant molt abans que la pandèmia ens assolís. Al cap i a la fi, l'absència d'equitat intergeneracional en el nostre sistema té un car cter estructural, fet que provoca des de fa temps que les crisis recaiguin en els ciutadans de menor edat. Per exemple, després de la crisi econòmica de 2008 el rostre de l'exclusió social a Espanya va ser essencialment jove. Mentre que en 2019, quan ja estàvem creixent, la taxa de pobresa del nostre país era del 20,7 %, entre els menors de 30 anys es disparava fins al 28,3 %, un dels índexs més alts de la Unió Europea.

Aquesta dada no és irrellevant perquè ser pobre en la infantesa o la joventut deixa una cicatriu que s'arrossega per a tota la vida. Una pobresa que erosiona tant l'eficiència com

l'equitat del sistema i combatre-la hauria de ser una política d'Estat. Ara bé, és important recordar que no tots els joves són igualment vulnerables. De nou, a tall d'il·lustració, les dades més recents apunten com el risc de pobresa és el triple entre aquells joves que no varen acabar els estudis obligatoris davant dels que varen finalitzar la universitat.  s a dir, que a les desigualtats intergeneracionals se li sumen les tradicionals desigualtats de classe, origen o gènere, les quals tendeixen a reforçar la din mica anterior. Per aix , qualsevol disseny de polítiques públiques eficaç ha de tenir present aquest fet.

Atesa aquesta situació de partida, el pessimisme ha trobat un terreny f rtil al nostre país: al voltant de set de cada deu llars d'Espanya pensen que els seus fills viuran pitjor que els seus

pares segons les dades del CIS. Un destí que sens dubte no és inevitable, però que ja ens dona una mesura de la desesperança amb què s'enfronten aquests temes en el debat públic. Una certa resignació que, amb freqüència, es marida amb estereotips injustos i que han portat a encapsular les qüestions de joventut com un assumpte subsidiari en l'agenda. Com si aquest assumpte fos només de l'interès de les generacions concernides i no es tractàs d'un desafiament integral. Com si abordar aquesta qüestió no fes necessari repensar a fons les nostres polítiques d'educació, mercat de treball o habitatge, és a dir, revisar el moll de l'os mateix del nostre model de benestar.

És important prendre aquest punt de partida per entendre com ens impacta la pandèmia de la covid-19. Com és sabut, aquesta emergència ha tingut un impacte en les nostres societats, i no només per la pròpia mortalitat que provoca la malaltia, sinó també per les mesures preses per combatre'n l'expansió. Els confinaments, que començarien amb tota la seva força a Occident en març de 2020, però que es reproduirien intermitentment en els mesos següents, han tingut un impacte major en els sectors més vulnerables. Allà eren, una vegada més, els joves. No amb una afectació directa, ja que els morts han estat en gran manera ancians i persones amb malalties cròniques, però sí des de la perspectiva social, entreveient-se com la mateixa generació que encara no s'havia recuperat dels estralls de la crisi anterior s'exposava a un nou toc d'alerta.

Una de les primeres implicacions de la pandèmia va ser el tancament

dels sistemes educatius de tot el món. No només escoles i centres de formació varen ser clausurats, almenys de manera temporal, sinó que també es va haver de fer una adaptació exprés a l'ensenyament en línia. Tot això ha implicat un esforç important per a docents, famílies i estudiants, la qual cosa necessàriament ha de tenir implicacions de calat.

Un element relativament documentat és que els processos de desconnexió educativa solen tenir un impacte negatiu més gran en joves i infants d'entorns més vulnerables. Aquest fet, que ja es constata durant les vacances estivals, es temia que fos exacerbat pels confinaments durant la pandèmia i en aquest sentit varen apuntar les primeres investigacions comparades. Durant el tancament dels centres escolars al Regne Unit el rendiment educatiu entre aquells joves de famílies més humils va caure de manera més acusada, en concret en famílies monoparentals, de menor nivell educatiu o d'origen migrant. Als Països Baixos les estimacions apunten que els estudiants de llars amb menys recursos haurien tingut una pèrdua en aprenentatge un 55 % superior que els de famílies més acomodades.

Les dades per a Espanya recollides en l'enquesta INJUVE apunten com, almenys, un de cada deu escolars va tenir dificultats per poder-se connectar a internet durant el període del *Gran Confinament* (entre març i maig de 2020). De la mateixa manera, un de cada tres joves va declarar que havia perdut coneixements durant aquell període respecte a un curs normal. Alguna cosa, que, a més, tendia a centrar-se amb major intensitat a les

llars on almenys un progenitor estava aturat o on la mare no fa tasques remunerades. Si a això se li suma que la majoria de l'evidència empírica és escèptica amb l'eficàcia de la docència en línia i que els mateixos estudiants prefereixen la presencialitat, la reobertura dels centres escolars durant el curs 2020-2021 va ser, sens dubte, una decisió encertada.

Amb tot, encara és prest per saber els efectes de la pandèmia en l'educació. Els tancaments varen ser intermitents sobre l'alumnat durant el curs següent, per tant, probablement tindrà un impacte asimètric en la població. A més, també se sap que els períodes de crisi tendeixen a devaluar les expectatives de formació futura dels estudiants, que solen tenir una percepció pitjor sobre la seva pròpia progressió en el sistema educatiu. Seguir a aquells joves que han afrontat transicions educatives en el període de la pandèmia és un deure social per ser capaç de compensar unes desigualtats educatives que, sens dubte, s'han ampliat per l'efecte de la covid-19.

Un altre dels impactes devastadors de la pandèmia sobre els joves s'ha vehiculat a través de l'ocupació. Després de la declaració dels confinaments globals, el mes de març de 2020, segons dades de l'OIT, un 16 % dels joves al món varen deixar de treballar. A més, dels que varen conservar la seva ocupació, un 23 % varen veure disminuir les hores que treballaven, amb la qual cosa encara es va precaritzar més la seva situació. Així va ser com Espanya va tancar les dades d'atur juvenil en el 43,9 % en 2019, la xifra més alta de tota la Unió Europea, en un context en el qual el

pessimisme entre els joves per trobar una feina estable va tornar als nivells propis de la crisi de 2008.

En el cas espanyol hi ha cert consens acadèmic al voltant de com la dualitat del mercat de treball fa que joves, dones, immigrants i aturats de més de 50 anys siguin col·lectius particularment vulnerables a les crisis econòmiques. Un component que, a més, se solapa amb la desproporcionada concentració de llocs de treball a temps parcial entre els joves. Les persones que treballen amb aquesta fórmula es caracteritzen per tenir el doble de risc de ser pobre que les persones que treballen a temps complet, i no només pels ingressos menors, sinó també que aquest tipus de contractes donen accés a una menor cobertura per atur, un problema particularment sever quan ens trobam en un context de temporalitat no desitjada.

Les dades disponibles per al cas d'Espanya apunten que l'ocupació destruïda entre els joves, en tot cas, no ha estat homogènia. En línia amb el que s'ha trobat en altres països, els treballadors manuals menys qualificats han patit un mal més gran des de la perspectiva econòmica, ja que estan ocupats en sectors més exposats als confinaments. Aquest factor està molt lligat al grau de desenvolupament del teletreball segons l'ocupació, que sol ser més freqüent i fàcil d'aplicar entre els treballadors que estan en posicions d'empleats o directius. En aquest sentit, el 70 % dels empleats de la posició esmentada varen poder adaptar-se a modalitats de treball remot mentre que, amb prou feines, va assolir el 45 % entre els

empleats d'ocupacions manuals o de sector serveis.

Per tant, els joves d'aquest últim tipus d'ocupacions, que treballaven en turisme o restauració, varen ser més propensos a patir acomiadaments o pèrdues salarials. És a dir, justament els que normalment tenen menys capital humà o provenen d'entorns socials més vulnerables. Aquest fet porta amb sí un altre tipus d'implicacions: la precarització de l'ocupació jove es tradueix en una demora en l'emancipació o la maternitat, fent més difícil formar una família o, fins i tot, redundant en un mal psicològic.

L'impacte sobre l'ocupació de la covid-19 pot, a més, tenir implicacions generacionals que s'allarguin en el temps. Algunes estimacions calculen que aquesta crisi pot deixar una cicatriu en els nascuts des de 1985 ja que es tracta de la segona recessió econòmica que els afecta abans dels 30 anys: es calcula que un jove que entri avui en el mercat de treball pot tenir fins i tot un 7,2 % menys de salari respecte a un perfil de jove equivalent que s'hi va incorporar el 2007. Intentar conjurar aquesta possibilitat requerirà un paquet específic de polítiques públiques centrades a millorar l'ocupabilitat juvenil.

Un tercer aspecte afectat per la pandèmia és l'emancipació residencial. El percentatge de joves entre 18 i 34 anys que vivia amb els seus pares en 2019 arribava a Espanya al 64,5 %, una xifra allunyada del voltant del 20 % que declaren el mateix als països del centre i el nord d'Europa. Potser el més preocupant sigui que la dada esmentada no va deixar d'empitjorar des de 2008, assenyalant fins a quin

punt aquest problema s'ha tornat crònic al nostre país. Doncs bé, les primeres dades disponibles incideixen que és probable que aquest mal fins i tot s'acusi amb els efectes de la pandèmia. D'acord amb la informació de l'enquesta INJUVE, el 61 % dels joves entre 15 i 29 anys viuen amb els pares –o les persones que els substitueixen– i, sobre aquest col·lectiu, només un 32,8 % dels entrevistats desitgen emancipar-se. El que destaca és que suposa una caiguda de 16 punts respecte a les dades disponibles abans de la pandèmia.

Òbviament, la majoria dels joves apunten a raons econòmiques per no poder-se'n anar de casa dels seus progenitors. De fet, en 2019 l'Observatori del Consell de la Joventut ja va apuntar com un jove ha de pagar de mitjana un 94 % del seu sou si vol viure de lloguer. Així, en un entorn de destrucció d'ocupació i de recuperació més lenta del mateix, amb un problema evident de lloguer a les grans capitals, la pandèmia només pot empitjorar aquest problema. Per tant, de nou, no es tracta d'una problemàtica nova, sinó exacerbada pel fet que la destrucció d'ocupació durant la pandèmia s'hagi acarnissat particularment amb els menors de 35 anys.

Aquest aspecte té un impacte en la formació de les famílies. Té sentit que en els contextos d'incertesa econòmica les decisions reproductives s'ajornin. A més, l'emancipació tardana dels joves a Espanya és indicada com un dels factors que hi ha darrere de la baixa fecunditat del país. Segons les dades disponibles en el registre civil, els nascuts entre desembre i gener d'enguany, que serien equivalents

als nadons concebuts durant el *Gran Confinament*, varen caure un 23 % respecte als de l'any anterior. De fet, el nombre de naixements va tocar terra el 2021.

Entre els elements als quals també s'ha prestat atenció arran de la pandèmia, almenys recentment, està la salut mental dels joves. Se sap que les mesures de confinament, que restringeixen la mobilitat i les activitats socials tenen un impacte psicològic negatiu en la població. Les primeres dades d'enquesta disponibles després del *Gran Confinament* indiquen que els subjectes entrevistats que varen indicar estar «més atabalats de l'habitual» es duplicaren (passant del 20 al 40 %), al igual que es multiplicaren els que varen apuntar una tensió més gran (del 4 al 19 %), amb depressió o dificultats per dormir.

Ara bé, pel que se sap, aquest increment de l'ansietat i l'estrès no va tenir una distribució homogènia en tota la població. Alguns estudis han indicat com els joves i els infants són un dels col·lectius més vulnerables al mal psicològic dels confinaments. De fet, els treballs que han pogut comparar entre joves i adults apunten que aquests primers han sentit amb més freqüència tristesa i angoixa durant els tancaments. Per tant, els joves requeriran una supervisió i acompanyament major a mesura es facin explícites les conseqüències de la pandèmia en la seva salut mental amb l'objectiu d'evitar un mal permanent.

Ara bé, de nou cal recordar que hi ha sectors més vulnerables que d'altres. Sobre el conjunt de la població varen ser els grups socials amb ingressos estables, com pensionistes

o funcionaris, els que varen tenir un augment inferior del mal mental, creixent més entre els sectors més precaris. D'aquí que hi hagi bones raons per apuntar que no és exclusivament l'efecte de l'aïllament, sinó també la incertesa vital, el que augmenta l'estrès psicosocial.

Les dades disponibles en l'enquesta INJUVE apunten en una doble direcció. D'una banda, les dones assenyalen una afectació més gran a la dels homes. Les raons per això poden ser per la seva major incidència de malalties psicològiques, la seva major sinceritat en les enquestes o que hi hagi components com la conciliació que comportassin un estrès més gran durant el període del confinament. De l'altra, també es constata un efecte rellevant de la situació de convivència en la que es va passar el confinament. Comparat amb els joves que varen passar el tancament a casa dels seus pares o tutors legals, els que ho varen fer en parella i en pis compartit varen assenyalar una incidència de sentiments negatius més gran.

Davant d'aquesta plèthora de conseqüències negatives, la crisi de la pandèmia ha despul·lat de nou les debilitats estructurals del pacte intergeneracional a Espanya, és a dir, del nostre model de benestar. Afrontar-les requeriria pensar en polítiques que fessin reformes ambiciosos en molts d'ordres, des del pla laboral a l'educatiu o de polítiques d'habitatge. Tanmateix, al contrari, el debat públic s'ha mogut més aviat cap a l'estigmatització.

Segons el CIS, un 62 % dels espanyols pensen que la joventut és el col·lectiu més indisciplinat en les mesures de protecció contra el coronavirus. A

favor d'aquest resultat demoscòpic ha jugat tant el tradicional prejudici contra la joventut propi com el «biaix de visibilitat». Al cap i a la fi, els incompliments d'un botellot o d'una festa nocturna són visibles en un informatiu, mentre que, les irresponsabilitats a la llar o al centre de treball no es veuen. I d'aquesta manera, hi ha algú a qui resulta més senzill culpar perquè és un fet publicitat, no perquè sigui una cosa que passi (més) en aquest col·lectiu que d'altres. Que, a més, aquest col·lectiu s'hagi vacunat més tard que uns altres encara ha reforçat més aquest efecte, ja que la incidència de la malaltia s'hi ha acarnissat particularment.

No obstant això, aquest assenyalamment passa al marge de les pròpies actituds declarades pels joves, els quals en general han complert àmpliament les mesures de confinament (superiors al 90 %) i que tenen uns valors compromesos amb la protecció dels adults i dels majors. És més, les dades de l'INJUVE insisteixen en com els joves es varen implicar durant la pandèmia a l'altura de la resta de la societat. L'activitat més participada pels joves durant el *Gran Confinament* va ser aplaudir als sanitaris des de les finestres o els balcons, que va ser seguida per un 55 % dels joves, i fins a un 21,5 % dels joves declaren que varen ajudar a gent necessitada o familiars durant el més cru de la pandèmia.

La situació crítica que travessem fa urgent rebel·lar-se. La reproducció d'estereotips, la falsa retòrica de l'enfrontament entre generacions i el fatalisme han viciat el debat públic sobre la joventut. És necessari comprendre que l'absència d'equitat intergeneracional és estructural i que la crisi no fa sinó agreu-

jar problemes anteriors. Afrontar-los requereix un conjunt de polítiques públiques ambicioses i que toquen aspectes transversals. Polítiques que tractin d'esmortir l'impacte enorme que la pandèmia ha tingut en els joves més vulnerables. Justament, en aquest sentit, l'*Anuari* és un avanç, un pas rellevant per establir un bon diagnòstic sobre la situació de la joventut a les Illes per formar les polítiques públiques i informar-les.

És important insistir en una última cosa: en un entorn en el qual es fa comú parlar de generacions perdudes, res no pot ser més fals que insistir en la retòrica esmentada. Del que fa falta parlar és de com serem capaços de reteixir un pacte intergeneracional en el qual tots hi guanyem, de com serem capaços d'ajudar a fer que la nostra societat sigui més justa i inclusiva quan es disposi la pols d'aquesta tragèdia. Aquest és el nostre deure, però que el que és urgent no ens faci perdre de vista el que és important: un país que no té oportunitats per als seus joves és un país que no té oportunitats per a ningú.